การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ
Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon

ศราวุฒิ โอฆะพนม[1*] และภักดีกุล รัตนา[2]

Sarawoot Okapanom[1*] and Pakdeekul Ratana[2]

Received : December 29, 2023; **Revised :** August 29, 2024; **Accepted :** August 29, 2024

บทคัดย่อ (Abstract)

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้คือ เพื่อศึกษาการสืบทอดการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และสอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้อง ใช้แนวคิดเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมเป็นกรอบคิดในการศึกษา โดยมองเรื่องบุคคล พื้นที่ และเวลา ในการสืบทอดศิลปะการแสดงซอ

ผลการศึกษาพบว่า การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของ บัวซอน ถนอมบุญกระทำผ่านแนวคิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม ผ่านการแสดง การสร้างสรรค์บทประพันธ์ซอ การสอนและการบรรยายในสถาบันการศึกษา รวมทั้งการเผยแพร่ผลงานการแสดงผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ บัวซอน ถนอมบุญ ได้รับความรู้ศิลปะการแสดงซอในหลายช่วงวัย เริ่มต้นจากวัยเด็กที่เรียนรู้และฝึกฝนการแสดงซอจากแม่ครูคำปัน จากนั้นได้เข้าสู่อาชีพช่างซอ และมีผลงานการแสดงซอ ผ่านสื่อและการอัดแผ่นเสียง ต่อมาบัวซอน ถนอมบุญ ได้หยุดพักการแสดงซอเพื่อสั่งสมความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมะ หลังจากนั้นได้กลับมาสู่วงการซอ อีกครั้ง เมื่ออายุ 45 ปีและเริ่มมีบทบาทใหม่ในฐานะแม่ครูซอที่มีชื่อเสียง การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญปรากฏในหลายบทบาท คือ บทบาทในฐานะเป็นช่างซอที่มีทักษะความสามารถด้านการขับซอจนได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทยและศิลปินแห่งชาติ และกลายเป็นแรงบันดาลใจด้านการขับซอแก่คนรุ่นใหม่ บทบาทในฐานะต้นแบบครูภูมิปัญญาด้านการขับซอล้านนาทั้งด้านการประพันธ์บทซอและด้านการแสดงการ

[1-2]ล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; Lan Na Studies, Chiang Mai University, Thailand.

*Corresponding Author; e-mail : tana.nok22@gmail.com

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;

DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ขับซอล้านนา รวมถึงบทบาทการถ่ายทอดและเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงซอผ่านพื้นที่สื่อ เช่น ผามซอที่มีผู้คนมาชมการแสดงของแม่ครูบัวซอน สื่อออนาล็อกทั้งรายการวิทยุโทรทัศน์และการอัดแผ่นเสียง และสื่อดิจิทัลที่มีการเผยแพร่การแสดงซอผ่านสื่อออนไลน์ ผลการศึกษาก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับการสืบทอดศิลปะการแสดงซอซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการสืบทอดศิลปะการแสดงของล้านนาแขนงอื่น เพื่อเป็นการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมของล้านนาให้ยั่งยืน

คำสำคัญ (Keywords) : การสืบทอด, ศิลปะการแสดงซอล้านนา, บัวซอน ถนอมบุญ

Abstract

This research aimed to examine the inheritance of the *sor* performing art of Buason Thanomboon. It was achieved by collecting documentary evidence and utilizing interviews, observations, and inquiring with individuals affiliated with Buason Thanomboon. The paradigm of cultural inheritance provided a framework for analyzing the interaction between individuals, spatial dynamics, and temporal dimensions in inheriting and acquiring the artistic tradition of *sor* performance.

The study found that Buason Thanomboon's *sor* performing art was passed down using the cultural inheritance paradigm. It included performance, *sor* verse composition, pedagogc, practices, discourse in educational institutions, and sharing penformance works across different media platforms. Buason Thanomboon acquired a profound understanding of the intricacies surrounding the practice of *sor,* a traditional performing art, at various stages throughout her life. From an initial phase, she assimilated knowledge and refined her abilities in the art of *sor* performance under her esteemed mentor, Mae Kru Khampan. Subsequently, she embarked upon a career in *sor* performing, dedicating her efforts to the artistry of *sor* performing across various media platforms and producing *sor*-related recordings. Afterward, Buason Thanomboon, in her pursuit of intellectual enrichment, suspended her *sor* performances to amass a comprehensive understanding of worldly and spiritual wisdom. She re-entered the *sor* profession at 45 and assumed novel position as a renowned "sor teacher-mother."

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

The manifestation of Buason Thanomboon's *sor* performing art inheritance had beenobsenved acrass various roles, notably as a proficient *sor* performing adept in the art of *sor* performing. Her exceptional abilities and contributions to the field eventually led to her being bestowed esteemed titles of "Thai wisdom teacher" and "National Artist," solidifying her status with the as a sounce of inspiration for the upcoming generation. Subsequently, she assumed the esteemed role model position in executing a Lan Na *sor* performing art. It encompassed the art of *sor* verse composition and the meticulous execution of a Lan Na sor performance.

Furthenmore, she actively contributed to transmitting and disseminating knowledge about the art of performing *sor*. It wwas achieved through various media platforms, such as "Pham Sor" or *sor* performance venues, where individuals would gather to witness her remarkable performances. These media space encompassed traditional analog mediums,including radio, television, reconded recordings, and contemporany digital platforms, wherein arrangements were distributed via online media channels. This research enhances knowledge regarding the value of Lan Na *sor* performing arts, presenting potential implications for the inheritance of other divisions within the Lan Na performing arts. This study endeavors to contribute towards the longterm presenation and sustainability of the Lan Na culture.

Keywords : Inheritance, Sor Performance Art, Buason Thanomboon

บทนำ (Introduction)

ซอเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านในล้านนาอย่างหนึ่งที่มีมาช้านาน มีลักษณะเป็นการขับร้องแบบเพลงปฏิพากย์ คือ ร้องโต้ตอบกันไปมาระหว่างชายหญิง เป็นการแสดงที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟังผู้ชมในงานต่าง ๆ พร้อมกับสอดแทรกความรู้ไปด้วย โดยเนื้อหาที่ศิลปินผู้ขับซอนำมาถ่ายทอดมีเรื่องราวหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตทั่วไป เหตุการณ์สำคัญในบ้านเมือง

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และซอยังมีบทบาทเป็นสื่อพื้นบ้านเพื่อใช้เผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานรัฐและเอกชนให้คนทั่วไปได้รับรู้และเข้าใจในเรื่องนั้น อีกด้วย (จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์, 2530)

ในล้านนาเรียกศิลปินพื้นบ้านที่ขับซอว่า “ช่างซอ” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ และสืบสานการแสดงซอให้ยังคงดำรงอยู่ในสังคม ปัจจุบันมีกระแสความนิยมการแสดงจากถิ่นอื่น เช่น การร้องเพลงลูกทุ่ง หรือการร้องเพลงเพื่อเต้นรำแบบตะวันตก ช่างซอจึงมีการปรับตัวและปรับรูปแบบการแสดงให้เป็นที่ยอมรับ แม้กระนั้นการแสดงซอแบบอนุรักษ์นิยมดั้งเดิมก็ยังคงได้รับความนิยมอยู่ โดยเฉพาะนักแสดงที่มีชื่อเสียงมานาน ซึ่งมักจะมีลูกศิษย์เป็นช่างซอรุ่นต่อมา ช่างซอระดับพ่อครูแม่ครูที่มีชื่อเสียงในแถบล้านนามีอยู่หลายท่าน หนึ่งในนั้นคือ “แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ” ที่รู้จักกันดีในวงการซอในนาม “บัวซอน เมืองพร้าว” (อรพิน ลือพันธ์, 2544) ซึ่งเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพช่างซอ มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่ยอมรับในด้านซอปฏิภาณ มีไหวพริบดี ใช้ถ้อยคำไพเราะ คมคาย มีน้ำเสียงจับใจผู้ฟัง และยังได้สร้างสรรค์ผลงานซอไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการประพันธ์บทขับซอ (เครือซอ) หลายบท และได้บันทึกผลงานการแสดงซอลงสื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีบทบาทด้านการเป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการขับซอแก่ลูกศิษย์จำนวนมาก

ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2566) แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ชราภาพและหยุดรับงานแสดงแล้ว แม้ว่าความทรงจำจะเริ่มเลือนรางลง แต่ความจำส่วนที่เกี่ยวกับศิลปะการแสดงซอยังคงแม่นยำ ดังนั้นการสัมภาษณ์เรื่องราวที่เกี่ยวกับประสบการณ์ เพื่อเก็บบันทึกข้อมูลจึงเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนที่ต้องรีบกระทำในช่วงเวลาที่ความทรงจำของแม่ครูบัวซอนยังพอมีอยู่ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลถึงศิลปะการแสดงซอ คือความไร้พรมแดนของการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีออนไลน์ ทำให้ความเคลื่อนไหวของข้อมูล เรื่องราวศิลปะการแสดงจากทั่วโลก ได้เข้ามาสู่การรับรู้ของคนล้านนาผ่านอินเทอร์เน็ต การสร้างจุดเด่นเพื่อดึงดูดความสนใจของการแสดงต่าง ๆ จึงมีความเข้มข้น มีการใช้กลยุทธในการแข่งขันสูงเพื่อดึงดูดผู้ชม ส่งผลให้การแสดงซอของศิลปินล้านนาก็ต้องปรับตัว ดังนั้นรูปแบบดั้งเดิมของการขับซอเริ่มถูกแทนที่ หรือมีการแทรกความทันสมัยเข้ามาจนศิลปะการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยวนล้านนา จึงค่อย ๆ คลายลง การขับซอที่เคยเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชาวไทยวนอาจจะถูกปรับปรนไปจนไม่เหลือเค้ารางเดิม หากไม่มีใครเข้าใจหรือจดจำได้ในเรื่องราวการแสดงที่เคยเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยวนล้านนานี้ การแสดงซอแบบต่าง ๆ ก็คงปรับไป

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

เป็นการแสดงที่ใกล้เคียงการแสดงต่าง ๆ ที่มาจากต่างวัฒนธรรม หากไม่มีข้อมูลจากผู้รู้ในเรื่องการขับซอบันทึกไว้อย่างเพียงพอและมีความน่าเชื่อถือ

อนึ่ง การจะธำรงศิลปะการแสดงซอไว้ให้เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยวนล้านนานั้น นอกจากการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนการขับซอในวิชาเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านแล้ว การกระตุ้นให้ได้รับรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ โดยการนำเสนอให้มากขึ้นตลอดจนการสร้างสีสัน นำความทันสมัยมาเพิ่มเติมเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้ชมรุ่นใหม่แล้ว การเก็บบันทึกข้อมูล เพื่อการค้นหาและอ้างอิงได้สะดวกก็เป็นสิ่งที่ต้องกระทำควบคู่กันไป เพื่อให้มีฐานข้อมูลหลักไว้เปรียบเทียบท่ามกลางข้อมูลที่ปรับเปลี่ยนบนความหลากหลายและเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วผ่านการสื่อสารออนไลน์ อันมีส่วนให้มีความแผกเพี้ยนบิดเบือนไปได้ง่าย หากไม่มีฐานข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงไว้ให้ศึกษาแล้วการเปลี่ยนแปลงไปของการแสดงซออาจจะเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง จนไม่เหลือเค้าโครงของศิลปวัฒนธรรมล้านนาอย่างสิ้นเชิง

ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล ในประเด็นการสืบทอดการแสดงซอของแม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ศิลปินแห่งชาติ ซึ่งได้แสดงอัตลักษณ์ที่ควรเป็นเยี่ยงอย่างและมีวิถีไทยวนปรากฏในผลงานชัดเจน ตลอดจนมีการสืบทอดศิลปะการแสดงซอ ผู้ศึกษาสนใจในเรื่องดังกล่าวเพื่อบันทึกไว้เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลศิลปะวัฒนธรรมล้านนาในช่วงสมัยปัจจุบัน เพื่อให้ล้านนาชนรุ่นต่อไปได้มีข้อมูลไว้ค้นคว้า เมื่อสนใจจะเรียนรู้เรื่องราวของบรรพชนเรื่องการขับซอ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่มีความหมายและมีบทบาทต่อสังคมล้านนามายาวนาน

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

เพื่อศึกษาการสืบทอดศิลปะการแสดงซอ ของบัวซอน ถนอมบุญ

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะเรื่อง “การสืบทอด”ศิลปะการแสดงซอ ของบัวซอน ถนอมบุญ โดยรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ สังเกต และสอบถามบุคคลที่เกี่ยวข้อง

1) รวบรวมข้อมูลเอกสาร กำหนดประเด็นที่สนใจ คือ การสืบทอดการแสดงซอของแม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ ผู้ซึ่งเป็นแม่ครูผู้สอนการขับซอให้ผู้วิจัย แล้วทำการทบทวนเอกสารและ

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาไม่ให้ซ้ำซ้อน ค้นหากรอบแนวคิดเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาเรื่องที่สนใจ

2) รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.1) สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ไปร่วมงานแสดงซอที่แม่ครูบัวซอนไปทำงาน

2.2) สัมภาษณ์วิทยากรและผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ บัวซอน ถนอมบุญ ช่างซอ ที่เป็นลูกศิษย์ของบัวซอน ถนอมบุญ จำนวน 11 คน นักดนตรีที่เคยทำงานร่วมกับบัวซอน ถนอมบุญ จำนวน 11 คน ผู้ชม ผู้ฟัง ที่ติดตามผลงานของบัวซอน ถนอมบุญ จำนวน 10 คน

2.3) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว การแสดงซอ และผลงานการประพันธ์บทซอ ตลอดจนความคิดเห็นต่าง ๆ ของบุคคลรายล้อมที่มีต่อวิทยากรหลัก บัวซอน ถนอมบุญ

2.4) เรียบเรียงข้อมูล สรุปผลการศึกษาและนำเสนอในรูปแบบรายงานการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของ บัวซอน ถนอมบุญ” ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ซึ่งมีหลักการดังนี้

แนวคิดเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความหมาย ดังนี้ 1) วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้หรือได้สั่งสมมา 2) วัฒนธรรม คือผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะและพุทธิปัญญาทุกแขนง 3) วัฒนธรรม คือสิ่งที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีตกทอดมาจากบรรพบุรุษและ 4) วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ดีมีค่าแสดงรสนิยมของผู้ดีหรือชนชั้นสูงที่มีการศึกษาและฐานะดี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2551)

อมรา พงศาพิชญ์ (2547) อธิบายเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรม ไว้ว่า เมื่อวัฒนธรรม คือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมิใช่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือการที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำและไม่ควรทำในสังคมไทย เช่นสอนให้ไหว้ผู้ที่อาวุโสกว่า ผู้น้อยไม่ควรยืนค้ำศีรษะผู้ใหญ่ นอกจากนี้การที่แม่สอนให้ลูกทำอาหารไทยก็เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยเหมือนกัน การสอนลักษณะนี้เป็นการสอนถึงพฤติกรรมและเป็นการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์ด้วย การถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ การสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม หลักที่สมาชิกของสังคมใช้ยึดเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ นั่นคือบรรทัดฐานและค่านิยม ที่สมาชิกของสังคมยึดเป็นหลักพฤติกรรม ดังนั้นแนวคิด วิธีการทำงาน ตลอดจนการ

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ย่อมจะต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติ กาถ่ายทอดวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ค่านิยมและหลักใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนไป

หากเรานิยามวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลง ปรับแต่งให้เข้ากับยุคสมัยได้ การสืบทอดทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียง การรับไว้ (Recieve) การรักษา (Maintain) และการส่งผ่าน (Transmit) วัฒนธรรม หากแต่เป็นการเรียนรู้ที่จะรับ (Recieve) เรียนรู้ที่จะเลือก (Select) เรียนรู้ที่จะใช้ (Using) และเรียนรู้ที่จะพัฒนา (Develop) วัฒนธรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของมนุษย์ภายใต้บริบททางสังคมของพื้นที่และเวลาแห่งยุคสมัยนั้น (ณัฐฐ์วัฒน์ สุทธิโยธิน, 2556)

การสืบทอดทางวัฒนธรรม พิจารณาได้เป็น 3 มิติ คือ มิติบุคคล (human) เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากบุคคลกลุ่มหนึ่งไปยังบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง มิติพื้นที่ (space) เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานอีกที่หนึ่ง มิติเวลา (time) เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมจากห้วงเวลาหนึ่งไปยังอีกห้วงเวลาหนึ่ง เมื่อเรานิยามวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ไม่ตายตัว แต่สามารถเปลี่ยนแปลง ปรับแต่งวัฒนธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ (ณัฐฐ์วัฒน์ สุทธิโยธิน, 2556; ทับทิม เป็งผล, 2564)

ทับทิม เป็งมล (2564) ให้ความหมายโดยสรุปของการสืบทอดทางวัฒนธรรม (cultural inheritance) ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนา (learning and development) ของมนุษย์เพื่อที่จะรักษาอัตลักษณ์ของแบบแผนของความคิด ความเชื่อ วิถีทาง และแนวปฏิบัติของตนเองไว้ โดยอาศัยกระบวนการในการสืบทอดทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเป็นการไหลเวียนอย่างต่อเนื่องกันไปอย่างไม่รู้จบ การสืบทอดทางวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงการสืบทอดในสิ่งที่ประกอบ ด้วยแนวคิด (concept) รูปแบบ (form) และเนื้อหา (content) และวิธีการ (method) ที่ใช้ในการสืบทอดวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมานี้ เป็นแนวทางการศึกษาการสืบทอดศิลปะการแสดงซอของ บัว ซอน ถนอมบุญ ที่มีต่อผลการดำรงอยู่ของการแสดงซอในล้านนา ซึ่งบัวซอนมีบทบาทเป็นผู้สืบทอดที่เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากผู้นิยมฟังซอ และสถาบันการศึกษา ว่าเป็นแม่ครูซอแบบเชียงใหม่ และเป็นช่างซอที่มีปฏิภาณไหวพริบยอดเยี่ยมและใช้ภาษาที่คมคายทั้งการขับซอและการ

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ประพันธ์บทขับซอ จนกระทั่งได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2555 สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน-การขับซอ)

ผลการวิจัย (Research Results)

ความหมายและลักษณะของศิลปะการแสดงซอ

คำว่า “ซอ” ในภาษาล้านนาหมายถึง การขับร้อง หรือการขับขานบทร้อยกรองที่มีทำนองโดยเฉพาะ ในความหมายกว้างหมายรวมถึงการขับร้องเพลงที่มีทำนองและเนื้อร้องที่หลากหลาย แต่ในความหมายแคบจะหมายถึงเฉพาะศิลปะการขับขานของชาวไทยวนที่มีทำนองเป็นแบบแผนโดยเฉพาะ ซึ่งต่างจากการขับขานบทร้อยกรองของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซอในล้านนา มีรูปแบบการแสดง 2 แบบ คือซอแบบเชียงใหม่และซอแบบน่าน ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีลักษณะคล้ายกัน คือ เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงและเป็นการขับขานแบบเพลงปฏิพากย์ คือมีช่างซอชายหญิงขับซอโต้ตอบกัน ซึ่งซอเชียงใหม่และซอน่านก็มีข้อแตกต่างกัน คือ 1). พื้นที่ของผู้นิยมฟังซอแบบเชียงใหม่ คือ บริเวณ เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย ลำปาง พะเยา แม่ฮ่องสอน ตาก อุตรดิตถ์ ส่วนพื้นที่ที่มีผู้นิยมฟังซอแบบน่าน คือ บริเวณแพร่ น่าน อุตรดิตถ์ 2). ทำนองซอที่ช่างซอแบบเชียงใหม่ใช้ในการขับซอ ได้แก่ ตั้งเชียงใหม่ จะปุ ละม้าย เชียงแสน ปั่นฝ้าย พม่า เงี้ยว ลับแลง ล่องน่าน อื่อ ส่วนทำนองที่ช่างซอน่านใช้ขับซอคือ ลับแลงและล่องน่านเท่านั้น 3). ดนตรีประกอบ ซอเชียงใหม่ใช้ดนตรีบรรเลงคือวงปี่ชุมสาม หรือปี่ชุมห้าและซึง ส่วนซอน่าน ใช้สะล้อและซึงในการบรรเลงประกอบการขับซอ

ดังนั้น การขับขานที่เรียกว่า “ซอแบบเชียงใหม่”นั้น จะมีดนตรีบรรเลงประกอบหลักคือเครื่องเป่าที่ทำจากไม้ไผ่ ที่เรียกว่า “ปี่” ประกอบไปด้วย จำนวนปี่สามเลา ซึ่งทำจากไม้ไผ่ลำเดียวกัน แบ่งเป็นปี่สามขนาด เรียกว่า “ปี่ชุมสาม” ปี่ขนาดใหญ่ เรียกว่า “ปี่แม่” ขนาดกลาง เรียกว่า “ปี่กลาง” และขนาดเล็ก เรียกว่า “ปี่ก้อย” ลิ้นปี่ทำด้วยทองเหลืองเป่าประสานเสียงกัน โดยเสียงปี่ที่เป็นทำนองหลักคือ เสียง “ปี่ก้อย” ซึ่งเป็นปี่ขนาดเล็กสุด การประสานเสียงปี่ทั้งสามขนาดทำให้ได้เสียงสูง ดังนั้นช่างซอจึงขับซอด้วยเสียงสูงที่เรียกว่า “ซอเข้าปี่” (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2539: 12)

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ลักษณะและความสำคัญของการแสดงซอ

ลำดับการแสดงซอเชียงใหม่ และการนับถือผีครูของช่างซอเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ มีขั้นตอนการแสดงซอตามลำดับหกขั้นตอน และจารีตของช่างซอ คือการนับถือผีครูซอ ซอเชียงใหม่ตามปกติจะเป็นการซอแบบ “ซอถ้อง” คือการซอโต้ตอบกันของช่างซอชายหญิง โดยทั่วไปจะแสดงบนผามซอ ซึ่งจะเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของขนบการแสดงดังที่กำลังจะกล่าวถึง บางขั้นตอนอาจจะปรับเปลี่ยนตามโอกาสและจังหวะเวลาของการขับซอ แต่โดยทั่วไปมีลำดับขั้นตอน ดังนี้ (อรพิน ลือพันธ์, 2544: 29-30)

1) ไหว้ครูซอ ช่วงแรกของการแสดงช่างซอจะทำพิธีไหว้ครู เริ่มตั้งแต่การไหว้ระลึกถึงครูก่อนก้าวขึ้นผามซอ และเมื่อขึ้นนั่งบนผามแล้ว จะทำพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดง แต่ก็มีข้อยกเว้นได้ ช่างซออาจจะยังไม่ไหว้ครูในตอนเริ่มต้นซอ หากมีคนรอฟังซออยู่มาก จะบรรเลงโหมโรงด้วยปี่และเสียงซึงก่อนแล้วตามด้วยการขับซอโต้ตอบกัน เมื่อมีโอกาสได้พักหรือช่วงที่เรียกว่า “ปลง" ซอ จึงจะเริ่มทำพิธีไหว้ครูทุกครั้งที่ทำการแสดง

2) โหมโรง ช่วงนี้นักดนตรีบรรเลงเพลงต่าง ๆ นำไปก่อน เพื่อเป็นการโหมโรงให้ผู้คนที่อยู่ละแวกใกล้เคียงได้ทราบว่าซอกำลังจะเริ่มแสดงแล้ว เป่าปี่บรรเลงด้วยทำนองเฉพาะ ผู้ชมผู้ฟังทยอยเดินมาสู่บริเวณงานแล้วช่างปี่จะเป่าบรรเลงเพลงที่ผู้คนคุ้นหู เช่น เพลงปราสาทไหว ฤาษีหลงถ้ำ และเพลงหมู่เฮาชาวเหนือ

3) เกริ่น เมื่อนักดนตรีบรรเลงเพลงโหมโรงแล้ว จะบรรเลงเพลงปี่ชุมห้า เพื่อเริ่มเข้าสู่การขับซอ ต่อไป จะบรรเลงเพลงตั้งเชียงใหม่ ซึ่งเป็นทำนองแรกที่ช่างซอทุกคนถือเป็นขนบในการซอ เมื่อจบเพลงตั้งเชียงใหม่แล้วจะต่อด้วยทำนองจะปุและทำนองละม้ายตามลำดับ ซึ่งทั้งสามทำนองนี้จะบรรเลงและขับซอโดยไม่หยุดเว้นระยะ ทั้งสามทำนองถือเป็นการทักทายผู้ชม หรือบางครั้งซอไหว้คุณแก้วทังสามและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายแล้วบอกให้ทราบว่าวันนี้จะมาซอเรื่องอะไร บอกประวัติเรื่องราวของงานพอสังเขป และที่สำคัญคือการแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับเจ้าภาพของงาน

4) โต้คารม ช่วงนี้ช่างซอเริ่มซอทักทายกัน เกี้ยวพาราสี หยอกล้อต่อว่าต่อขานกัน ซึ่งช่วงนี้ช่างซอจะต้องใช้ไหวพริบปฏิภาณในการคิดคำมาซอตอบโต้กันอย่างทันควัน ถ้าผู้ชมถูกใจ พอใจในโวหารก็จะฮือฮาและร้องคำว่า "เซ้ย" โดยตะโกนดัง ๆ โห่ดัง ๆ การตอบโต้คารมของช่างซอคู่ถ้องอาจเป็นคำซอที่เต็มไปด้วยคำลามก เพื่อเป็นการสร้างความตลกขบขัน ครื้นเครงคึกคัก ก่อนที่จะซอเข้าสู่เนื้อหาต่อไป ทำนองซอที่โต้ตอบกัน ส่วนมากเป็นทำนองละม้าย

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

5) เนื้อหา หลังจากที่ช่างซอซอโต้ตอบกันไปมาได้ระยะหนึ่งโดยใช้ทำนองละม้าย ต่อไปจึงเริ่มเข้าสู่เนื้อหา ช่างซออาจเปลี่ยนทำนองใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหา เพื่อไม่ให้ผู้ฟังเบื่อหน่าย ทำนองที่นิยมซอได้แก่ อื่อ พม่า เงี้ยว หรือเสเลเมา เนื้อหาที่ซอจะว่าด้วยเรื่องที่เกี่ยวกับงาน เช่น กล่าวถึงพิธีการขั้นตอนต่าง ๆ หรือซอให้ความรู้แทรกคติข้อคิดสอนใจในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ฟังไปด้วยเมื่อซอได้ประมาณสองชั่วโมง ช่างซอจะพักช่วงเพื่อพักผ่อน และรับประทานอาหาร เมื่อเวลา 12.00 จะเริ่มซอต่ออีกในเวลา 13.00 นาฬิกา ถ้าช่างซอยังไม่ได้ไหว้ครูในช่วงเริ่มต้นแต่แรกก็จะทำพิธีไหว้ครูในช่วงนี้ หลังหยุดซอ และก่อนไปกินข้าว ต้องไหว้ครูให้เรียบร้อยทุกครั้งที่ไปแสดง จะไม่มีการงดไหว้ครูอย่างเด็ดขาด ซึ่งเจ้าภาพจะเตรียมขันไหว้ครูตั้งไว้ให้บนผามซอให้ช่างซอชายหนึ่งชุด หญิงหนึ่งชุด เป็นธรรมเนียมในการแสดงซอบนผาม

6) บทลา เมื่อเริ่มการแสดงต่อในช่วงบ่ายไปเรื่อย ๆ ในตอนท้ายก่อนจบการแสดงซอ ช่างซอบางคนอาจใช้ทำนองอื่อหรือพม่าในการกล่าวลาหรือบางคนอาจใช้ทำนองเดียวกับที่ซอในช่วงเนื้อหา ซอจบรวดเดียวไปเลยก็มี ซึ่งในช่วงใกล้จะลงสุดท้ายนี้ช่างซอจะซอขออภัยผู้ฟังเพื่อออกตัวว่าตนอาจผิดพลาด ซอยังไม่เก่ง และซอเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาช่วยปกป้องคุ้มครองทุกคน พร้อมกับซออวยพรให้ทุกคนมีความสุขและซอปัดเคราะห์ปัดโศกให้ด้วยแล้วจึงยุติการซอ

ลำดับขั้นตอนการซอทั้งหมดนี้จะเป็นไปตามลำดับหากเป็นการขึ้นผามซอจริงตามงานต่าง ๆ แต่ถ้าเป็นการซอสาธิต ซอประกวด หรือแสดงละครซอก็ไม่จำเป็นต้องดำเนินขั้นตอนไปตามขนบการซอดังกล่าว

การนับถือผีครูซอ

“ผีครูซอ”“ ผีครู” หรือ“ครูซอ” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่างซอใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่างซอจึงต้องปรนนิบัติครูเป็นธรรมเนียมที่จะเลิกเสียไม่ได้ตราบใดที่ยังประกอบอาชีพช่างซอ การนับถือผีครูเป็นเรื่องที่เคร่งครัดของผู้ที่ต้องแสดงฝีมือในงานศิลปะชั้นสูงแขนงต่าง ๆ สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์ (2527: 15) ได้สรุปความหมายของซอไว้ว่าเป็นการขับร้องอย่างหนึ่งของชาวล้านนาที่แตกต่างกับการขับร้องแบบอื่น ที่สำคัญที่สุดคือจะต้องมีดนตรีประกอบเสมอ และเป็นการขับร้องอาชีพซึ่งเป็นการขับร้องชนิดเดียวของชาวล้านนาที่ต้องมีคณะหรือมีวง และเป็นการขับร้องแบบเดียวที่จะต้องมีการ "ถือครู" เช่นเดียวกับศิลปชั้นสูงอื่น ๆ

ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์ (2530: 4) ได้กล่าวถึงธรรมเนียมการนับถือผีครูไว้ว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพนักแสดงซอ จะมีการนับถือผีครูอย่างเคร่งครัด ผีครูที่นับถือนั้นมีทุกระดับนับจากครูปัจจุบันที่ได้เรียนขับซอด้วย นับขึ้นไปจนถึงที่สุดของครูเรียกว่า “ครูเค้า ครูปลาย ครูตาย ครูยัง” นักแสดงซอ

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

หรือช่างซอ จะต้องทำพิธีไหว้ครูประจำปี เรียกว่า “การเลี้ยงครู” และมีการไหว้ครูในวาระที่ลูกศิษย์เรียนรู้การขับซอได้เก่งแล้ว จนสามารถแยกไปประกอบอาชีพได้เอง เรียกว่าการไหว้ครูเพื่อ “แบ่งผีครูซอ” ส่วนศุภนิจ ไชยวรรณ (2545) ศึกษาถึงกระบวนการสืบทอดเพลงซอพื้นบ้านของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีการสืบทอดความเชื่อที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงคือ การขึ้นครู การไหว้ครู และการขึ้นขันตั้งน้อยเวลาซอบนผาม และการเคารพครูที่ได้สั่งสอนมา

การไหว้ครูที่ช่างซอทุกคนต้องทำจะเกิดขึ้นเป็นระยะตลอดช่วงเวลาที่เข้าสู่วงการซอ เริ่มตั้งแต่การไหว้ครูเพื่อขอเป็นลูกศิษย์ในครั้งแรกที่ไปเรียนซอ เมื่อเรียนซอไปจนมีความรู้ มีทักษะการซอจนสามารถออกรับงานแสดงเองได้ ก็จะไหว้ครูเพื่อแบ่งผีครูไปตั้งหิ้งผีครูที่บ้านช่างซอเอง ระหว่างที่รับงานแสดงซอทุกครั้งที่ขึ้นแสดงบนผามซอจะต้องไหว้ครูเสมอ และมีการไหว้ครูประจำปีที่เรียกว่า การเลี้ยงครู นอกจากนี้แล้วช่างซอบางคนอาจขอบนบานต่อครูในเรื่องการงาน เรื่องรายได้ ถ้าเป็นไปตามที่ได้ขอบนบานครูไว้ก็จะทำการไหว้ครูเป็นครั้งคราวไปตามที่ได้บนไว้ จะเห็นว่ามีจารีตในความประพฤติของช่างซอ คือการเคารพผีครูโดยมีความเชื่อว่าผู้ที่เคารพสักการะครูอย่างสม่ำเสมอจะประสบความสำเร็จในการงานและอยู่เย็นเป็นสุข หากใครไม่เคารพสักการะครูมักจะพบกับความวิบัติไม่เจริญ ดังนั้น ผีครูจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นขวัญกำลังใจ เป็นที่พึ่งอันสำคัญและเป็นธรรมเนียมที่เคร่งครัด

จากธรรมเนียมการไหว้ผีครูซอนี้เป็นสิ่งบ่งชี้ว่า “การแสดงซอ” เป็นงานศิลปะที่มีร่องรอยรากเหง้าความเป็นมาอย่างเป็นระบบ การประกอบพิธีไหว้ผีครูที่สืบทอดมาแต่สมัยโบราณนั้นไม่ต่างจากงานแสดงชั้นสูงแขนงต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมา เช่น โขน มโนราห์ งานช่างสิบหมู่ รวมทั้งงานที่เป็นศาสตร์โบราณแขนงอื่น เช่น การแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์ จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งปันศาสตร์ศิลป์เพื่อการดำรงชีวิตมีการสืบทอดกันมาเป็นวิธียึดโยงกันไว้ระหว่างศิษย์กับครูด้วยการประกอบพิธีกรรมไหว้ครูที่จริงจังเคร่งครัด

งานแสดงซอนั้นมีเหตุปัจจัยหลายอย่างที่อาจก่อให้เกิดความเครียด ความเหนื่อยล้าจากการเป็นนักแสดง ซึ่งไม่สามารถทำตามใจตัวเองอย่างอิสระ ช่วงเวลาการแสดงซอซึ่งยาวนานทั้งวันอีกทั้งช่างซอและนักดนตรีต้องพบปะผู้คนหลากหลาย ต้องมีการเดินทางไกลเพื่อไปทำการแสดงในที่ต่าง ๆ มีความเสี่ยงอุบัติเหตุ และอาจมีอุปสรรคปัญหาเกิดขึ้นได้เสมอ นอกจากนี้การกระทบกระทั่งมักเกิดขึ้นเมื่อทำการแสดงอยู่ท่ามกลางผู้คนหลากหลายอารมณ์ และการต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบในการขับขานบทซอ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นได้ การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นทางออกที่ดี ทำ

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ให้เกิดความอบอุ่นใจและเชื่อมั่นในการแสดงทุกครั้ง การไหว้ครูซอจึงเป็นการแสดงออกด้วยความเต็มใจของช่างซอทุกคน การเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของผีครูก็เป็นสิ่งที่ช่างซอและนักดนตรีไม่เคยปฏิเสธ จึงอาจกล่าวได้ว่าตราบใดที่ยังมีการแสดงซอ ตราบนั้นยังมีการไหว้ผีครูซอเสมอไม่เปลี่ยนแปลงด้วยเหตุผลของความเชื่อและการตอบสนองทางใจดังกล่าว

ซอถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เป็นหลักฐานแสดงถึงภูมิปัญญาทางด้านภาษาของชาวล้านนา เพราะการแสดงซอ เป็นการขับขานที่ต้องใช้ภาษาเป็นสื่อสำคัญ ทั้งภาษาพูด และความหมายของภาษาที่ใช้สื่อออกไปถ้อยคำที่ใช้ขับซอ เป็นบทกวีที่นำเสนอเรื่องราว เร้าอารมณ์ความรู้สึกคนฟังเพราะผู้ฟังซอไม่ได้ฟังเพียงเสียงไพเราะผ่านหู แต่เนื้อหาเรื่องราวที่สื่อออกไปก็มีความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาในการใช้คำและเสียงสัมผัส อรพิน ลือพันธ์ (2544:84) กล่าวว่า การใช้คำต่าง ๆ ในบทซอนั้นจะเป็นแบบ “กลอนพาไป” ซึ่งมีทั้งให้รับสัมผัสและคล้องจองกันทำให้เกิดเสียงไพเราะ ดังนั้น บทกวีที่นำมาขับซอที่สื่อสารทั้งความหมายของเรื่องราวและเสียงของคำที่ไพเราะน่าฟัง การสรรคำมาใช้สื่อที่ให้ความรู้สึกดีและมีความหมายที่น่าสนใจเป็นคุณสมบัติของผู้มีภูมิปัญญาในการใช้ภาษา

นอกจากจะเป็นศิลปะการแสดงที่ให้ความบันเทิงแล้ว ซอยังมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวล้านนาอย่างดียิ่ง เพราะซอเป็นผลงานวรรณกรรมที่ช่างซอขับร้องขึ้นสด ๆ ในเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ หรือ ซอตามเนื้อหาที่ได้เขียนขึ้นนับว่าเป็นการบันทึกเรื่องราวในวิถีชีวิตชาวล้านนาไว้อย่างหลากหลาย กล่าวถึงการดำรงชีวิตแบบต่าง ๆ และสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวล้านนาในด้านต่าง ๆ (สิริกร ไชยมา. 2543: 54)

ประวัติและผลงานของบัวซอน ถนอมบุญ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลประวัติและผลงานของบัวซอน ถนอมบุญ โดยการสัมภาษณ์และสอบถาม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและถูกต้องของข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2564 และพบว่าแม่ครูบัวซอนให้เข้าพบและถ่ายคลิปการสัมภาษณ์ให้คำอธิบาย ตอบคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้เป็นรายประเด็นที่ศึกษา ตลอดจนเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่ช่วยให้มองเห็นมิติชีวิตที่ชัดเจนขึ้นในความเป็นศิลปินและครูภูมิปัญญา ผู้วิจัยได้สรุปและเรียบเรียงไว้ตามเส้นเวลา (Time line) ของอายุบัวซอน ถนอมบุญ ดังนี้

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

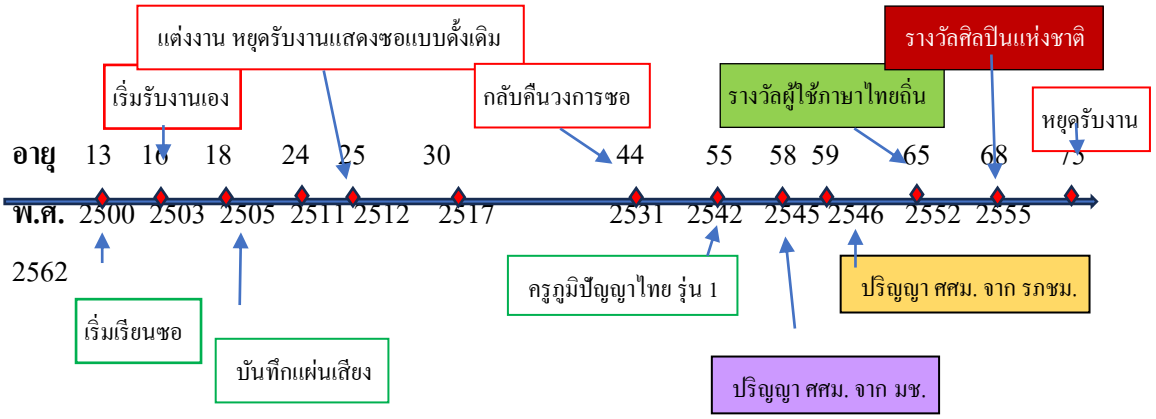

ภาพที่ 1 แสดงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตของบัวซอน ถนอมบุญ ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วงการแสดงซอ (อายุ 13 ปี) จนกระทั่งหยุดรับงานแสดง (อายุ 75 ปี)

บัวซอน ถนอมบุญ เกิดเมื่อวันเสาร์ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 ที่บ้านต้นรุง ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวนพี่น้องสี่คน ของนายไวและนางหมู ถนอมบุญ ซึ่งมีอาชีพทำไร่และค้าขายเส้นขนมจีน บัวซอนเรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ เมื่ออายุ 11 ปี ที่โรงเรียนในหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากตัวอำเภอพร้าว ประมาณ 40 กิโลเมตร

หลังจบ ป. 4 แล้ว บัวซอน ถนอมบุญ ฝึกเล่นลิเก จนออกรับงานแสดงได้ ยายของบัวซอนไม่ส่งเสริมให้เล่นลิเกจึงนำไปฝากแม่ครูคำปัน เงาใสเพื่อให้ฝึกการแสดงซอ ได้ไปอาศัยอยู่ที่บ้านแม่ครูคำใสที่บ้านทุ่งหลวง ที่อยู่ละแวกเดียวกับที่ว่าการอำเภอพร้าว ฝึกขับซอด้วยความขยัน อดทน จนออกรับงานแสดงได้ตั้งแต่อายุ 13 ปี ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดขับซอ ในงานเปิดที่ว่าการอำเภอ เมื่อปี พ.ศ. 2500 โดยใช้ชื่อในการประกวดว่า “บัวซอน เมืองพร้าว” ซึ่ง บัวซอนใช้ชื่อนี้ในวงการซอมาจนปัจจุบัน ต่อมาได้ย้ายตามแม่ครูคำปันเข้ามาอยู่ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ และรับงานแสดงซอต่าง ๆ เป็นเวลา 3 ปี บัวซอนจึงขอแบ่งขันครู แยกออกมาจากแม่ครูคำปันขณะที่มีอายุ 16 ปี เพื่อความสะดวกในการรับงานแสดงซอมากยิ่งขึ้น มีคู่ซอฝ่ายชายหลายคนที่มีชื่อเสียง ทำให้บัวซอนซอเก่งมากขึ้นจึงทำให้มีงานจ้างมาก และมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักไปทั่วภาคเหนือ ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 ทางห้างหยูนิ่มเจริญได้เชิญชวนไปซอออกอากาศที่สถานีวิทยุ วปถ. 2 เชียงใหม่ ชื่อเสียงของบัวซอนจึงกระจายไปทุกพื้นที่ที่สามารถรับคลื่นวิทยุเอเอ็ม

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

เมื่ออายุ 18 ปี บัวซอนก็มีโอกาสได้บันทึกแผ่นเสียงครั้งแรกโดยห้างแผ่นเสียงนครพานิช เชียงใหม่เป็นการซอแบบปฏิพากย์เรื่องน้ำตาเมียหลวง โดยซอร่วมกับนายบุญศรี หอมสะอาด และนางศรีออน พาทะขัน ซึ่งเป็นที่นิยมชมชอบและมีกระแสตอบรับอย่างท่วมท้นจึงมีการบันทึกแผ่นเสียงออกมาอย่างต่อเนื่องได้แก่ ซอเรื่องหาคู่รัก ซอเรื่องลูกแก้วเมียขวัญ ซอประวัติกฐิน ทั้งสามเรื่องนี้ บัวซอนซอคู่กับนายบุญศรี หอมสะอาด ส่วนซอเรื่องพัฒนาการท้องถิ่น ซอเรื่องทรัพย์สี่ประการ ซอเงี้ยวเกี้ยวสาว ซอผัวเมียแบ่งทรัพย์และซอผัวเมียผิดกั๋น ทั้งห้าเรื่องนี้ได้ซอคู่กับนายศรีมา บ้านฟ่อน (วิทวัส ทิโน, 2564: 173)

ต่อมาห้างขายยารัตนเวช ถนนข่วงเมรุ จ. เชียงใหม่ได้ติดต่อบัวซอนให้เข้ามาเป็นช่างซอในสังกัดคณะซอ “สี่โพธิแดง” ได้รับเงินเดือน เดือนละ 600 บาทและได้สิทธิพิเศษคือตอนกลางวันสามารถรับงานซอเองได้ทั่วไป ซึ่งเป็นสิทธิที่แตกต่างจากช่างซอคนอื่นที่มาเข้าสังกัดเป็นพนักงานรายเดือนของห้างฯ การแสดงซอเริ่มมีการปรับเป็นละครซอ และได้ไปแสดงในรายการโทรทัศน์ช่อง 8 ลำปาง ในขณะที่การแสดงซอแบบดั้งเดิมก็ยังคงมีผู้ว่าจ้างอยู่เสมอทำให้คิวงานบัวซอนจึงแน่น

เมื่ออายุ 25 ปี บัวซอน สมรสกับนายสมพร อินถา อาศัยอยู่ที่บ้านในอำเภอพร้าว บัวซอนหยุดรับงานแสดง เพื่อทุ่มเทเวลาในการดูแลครอบครัวและเลี้ยงลูก 2 คน ระหว่างนั้นก็ทำงานในไร่ในนา เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ เหมือนวิถีชีวิตในชนบททั่วไป แม้จะหยุดรับงานแสดงสดบนผามซอแล้ว แต่ยังรับงานซออัดแผ่นเสียงกับห้างแผ่นเสียงนครพานิช เชียงใหม่ เจ้าเดิม โดย ซอคู่กับนายจันทร์ทิพย์ เรือนรักเรา นายทองคำ สามชุ่ม นาปั๋นแก้ว พรหมรักษ์ และนายศรีพล หลักดี (วิทวัส ทิโน, 2564: 173)

หลังจากหยุดพักงานแสดงซอไป 19 ปี (พ.ศ. 2512 ถึง พ.ศ. 2531) บัวซอนได้กลับมารับงานซอแบบดั้งเดิม (ซอบนผาม) อีกครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2531 บัวซอน อายุ 44 ปีได้ย้ายครอบครัวเข้ามาอยู่ที่อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่แล้ว การกลับเข้ามาวงการซออีกครั้ง เป็นช่วงที่ต้องเผชิญอุปสรรคปัญหาในชีวิตหลายอย่าง บัวซอนอดทนและพัฒนาตนเองโดยศึกษาธรรมะของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และได้สร้างสรรค์บทซอขึ้นใช้ในการแสดงเอง ส่วนมากบทซอจึงมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยอธิบายเป็นภาษาง่าย ๆ และทำนองที่ฟังแล้วจับใจ นอกจากนี้ยังได้ประพันธ์บทซอและบทซ้อยในเรื่องเกี่ยวกับสังคมและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารจากทางราชการและที่โดดเด่นคือ การเขียนบทซอประวัติพระสงฆ์

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ในยุคสมัยปัจจุบัน การซอแบบดั้งเดิมที่เคยสืบทอดกันมาช้านานได้แปรเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการซอไปมาก คือมีการนำบทซอไปซอประกอบดนตรีสากลสมัยใหม่ ปรับทำนองและจังหวะคึกคักมากขึ้น จึงทำให้มีการขับซอออกมาเหมือนการร้องเพลงทั่วไป ช่างซอเรียกการซอลักษณะนี้ว่า “ซอสตริง” บ้าง “ซอประยุกต์” บ้าง และ”ซอสมัย” บ้าง (กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม, 2557: 13) รูปแบบการแสดงซอปรับไปตามยุคสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ว่าจ้าง ดังนั้น จากการซอบนผามเพียงคู่เดียว ซอทั้งวัน ก็เริ่มมีช่างซอหลายคู่มาผลัดกันขึ้นซอบนผามเดียวกันในหนึ่งวัน และวงการซอ เริ่มมีละครซอและซอสตริงซึ่งเป็นการขับซอกับเครื่องดนตรีสมัยใหม่ ซึ่งได้รับความนิยมมาก ซึ่งบัวซอนแสดงซอแบบดั้งเดิมและละครซอเท่านั้น แต่จะไม่รับงานแสดงซอสตริง

จากผลงานการแสดงและผลงานการสร้างสรรค์บทซอ ตลอดจนความสามารถด้านการเป็นวิทยากร การสอนลูกศิษย์ ทำให้บัวซอนได้รับรางวัลยกย่องอีกมากมายจนกระทั่งได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน-การขับซอ) เมื่อ พ.ศ. 2555 ขณะที่บัวซอนอายุ 68 ปี ทำให้ได้ทำงานเพื่อสังคมในบทบาทของศิลปินแห่งชาติ คือการถ่ายทอดความรู้เรื่องการขับซอให้แก่โรงเรียน องค์กร สถาบันการศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป และยังคงรับงานแสดงซอแบบดั้งเดิมไปพร้อมกับงานบรรยายและงานรับเชิญไปเผยแพร่เรื่องซอล้านนา นอกจากรับงานแสดงสดบนผามซอทั่วไปแล้ว ยังมีผลงานขับช้อย ขับซอ เผยแพร่ในสื่อรูปแบบใหม่ ที่พัฒนาขึ้นตามยุคสมัย เช่น เทปคาสเซท แผ่นซีดี จนกระทั่งเข้าสู่ยุคสื่อดิจิทัลและสื่อออนไลน์ จนกระทั่ง พ.ศ. 2562 บัวซอนได้หยุดรับงานแสดงซอในทุกรูปแบบในวัย 75 ปี เนื่องจากความชราภาพ และปัจจุบัน บัวซอนพักอาศัยอยู่กับลูกสาวที่บ้าน ในอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ท่ามกลางกระแสความนิยมต่อการแสดงร่วมสมัยจากกรุงเทพ หรือการเต้นรำจังหวะสนุกสนานจากประเทศตะวันตกที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์ และสื่อออนไลน์เพราะมีความเป็นสากลและมีกลุ่มผู้ชมที่กว้างขวางกว่า ทำให้กระแสการแสดงท้องถิ่นแทบไม่มีพื้นที่บนสื่อสมัยใหม่ ผู้ประกอบอาชีพช่างซอจึงต้องมีการปรับตัวและพัฒนาทักษะของตนให้เป็นที่ยอมรับ ช่างซอบัวซอนเมืองพร้าว ชื่อในวงการซอของบัวซอน ถนอมบุญ ผู้มีชื่อเสียงมากในด้านการซอปฏิภาณ มีไหวพริบดี ใช้ถ้อยคำไพเราะคมคาย มีน้ำเสียงจับใจผู้ฟัง ตลอดระยะเวลาที่ประกอบอาชีพการแสดงซอ บัวซอนยังได้สร้างสรรค์ผลงานบทซอไว้มากมาย ซึ่งผลงานการแสดงซอเกือบทั้งหมดของบัวซอนถูก

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

เผยแพร่ตามสื่อและช่องทางต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีผู้สนใจจำนวนมากมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ดังนั้นไม่เพียงแต่บทบาทด้านการสร้างสรรค์ผลงานซอในสถานะศิลปิน บัวซอนยังมีบทบาทด้านการเป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้และฝึกฝนการขับซอแก่ลูกศิษย์ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่าของซอพื้นเมืองและช่วยกันสืบสานให้ธำรงอยู่ต่อไปด้วย

จากประเด็นการศึกษาเรื่อง การสืบทอดการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ ผู้วิจัยใช้แนวคิด การสืบทอดวัฒนธรรมเป็นกรอบคิดในการศึกษา โดยมองเรื่องมิติบุคคล มิติพื้นที่ และมิติเวลา ในการสืบทอดการแสดงศิลปะการขับซอ ซึ่งมีการผลิต เผยแพร่และบริโภค และเกิดการผลิตซ้ำ เป็นวงจรต่อเนื่องกันไป อันส่งผลให้ศิลปะการขับซอ ยังคงธำรงอยู่แม้จะมีการปรับรูปแบบ ปรับเนื้อหา หรือปรับวิธีการนำเสนอไปบ้าง แต่โครงสร้างหลักของสิ่งเหล่านั้นยังคงมีอยู่

ความหมายของการสืบทอดวัฒนธรรม ของบัวซอนเรื่องศิลปะการแสดงซอนั้น บัวซอนได้นำเสนอผ่านแนวคิดอนุรักษ์นิยม นำเสนอในรูปแบบการแสดง การสร้างสรรค์บทประพันธ์บทซอ การสอน และการบรรยาย ส่วนมิติในการสืบทอดศิลปะการแสดงซอ ของบัวซอน สามารถวินิจฉัยได้ทั้งในมิติบุคคล มีติสถานที่และมิติเวลา

ในส่วนของมิติบุคคล บัวซอน รับความรู้มาจากแม่ครูคำปันแล้วส่งต่อวิชาความรู้ในด้านศิลปะการแสดงซอผ่านไปสู่ลูกศิษย์ซึ่งลูกศิษย์ของบัวซอนก็จะทำหน้าที่สืบทอดให้ลูกศิษย์ไปอีกในอนาคตเนื้อหาที่ส่งไปสู่ลูกศิษย์ คือ วิธีซอ บทซอ และขนบธรรมเนียมนิยมปฏิบัติที่เป็นจารีตของช่างซอ ส่วนการสืบทอดซอไปยังผู้ฟังในฐานะนักแสดงผู้ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม สิ่งที่สืบทอดไปคือข้อมูลและความคิดความเชื่อ ส่วนการที่ไปสอนหรือบรรยายได้ผ่านความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงซอไปสู่นักเรียน นักศึกษา และนักวิชาการนั้น เป็นการส่งต่อความรู้ในเชิงวิชาการเพื่อเก็บบันทึกข้อมูลและนำไปศึกษาค้นคว้าและต่อยอดต่อไป

มิติพื้นที่ เป็นการสืบทอดศิลปะการแสดงผ่านพื้นที่สื่อ ซึ่งส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายข้อมูลและความรู้เรื่องศิลปะการแสดงซอ กระจายออกไปอย่างกว้างขวางขึ้น ในแง่พื้นที่สื่อที่เล็กที่สุดของการแสดงซอ คือบริเวณผามซอ พื้นที่รอบเวทีการแสดงคือพื้นที่ที่มีผู้คนมาชม คือมารับการสืบทอดศิลปะการแสดงซอ สิ่งที่คนในพื้นที่เล็ก (รอบผามซอ) ได้รับคือเนื้อหาที่ช่างซอขับซอให้ได้ยินได้ฟัง หลังจากนั้นการแสดงซอสดก็ถูกนำเข้าสู่สื่ออนาล็อก เช่น รายการวิทยุ เทปเพลง แผ่นเสียง แผ่นซีดี ล้วนเป็นสื่อที่มีข้อจำกัดในการนำเสนอคนฟังพร้อมกันได้จำนวนหนึ่ง วัสดุอนาล็อคสามารถเดินทางแพร่กระจายข้อมูลไปได้ไกล เพราะพกพาสะดวกแต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการกระจายข้อมูลไปในพื้นที่ต่าง ๆ พอเปลี่ยนผ่านสู่สื่อดิจิทัล เช่นสื่อออนไลน์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น เฟซบุ๊ก ไลน์ ทิกท

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

อก หรือยูทูป จะเห็นว่าข้อมูล ความสนุก ความบันเทิงจากการขับซอนั้นสามารถกระจายไปในพื้นที่สื่อออนไลน์อย่างไร้ขีดจำกัด

มิติเวลา เป็นเวลาในชีวิตของบัวซอน ถนอมบุญที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการสืบทอดศิลปะการแสดงซอเกิดขึ้นคือในช่วงแรกเป็นช่วงเรียนรู้ สั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการแสดงซอ ในช่วงที่หยุดรับงานแสดงแล้วไปอยู่ดูแลครอบครัวเป็นช่วงของการเรียนรู้ชีวิตครอบครัวเมื่อกลับมารับงานแสดงซออีกครั้งจึงได้ใช้ประโยชน์จากช่วงเวลาที่ฝึกฝนและช่วงเรียนรู้ชีวิตครอบครัวทำให้สามารถแต่งบทซอได้ดี มีข้อมูลจากธรรมะที่เป็นประโยชน์ต่อคนทุกกลุ่มและได้ทำการสืบทอดโดยการสอน การแสดงและการบรรยาย

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

การสืบทอดศิลปะการแสดงซอทั้งสามมิติ เกิดขึ้นบนฐานของความรู้และข้อมูลชุดเดียวกัน เพียงแต่จะมองผ่านกรอบใด อย่างไรก็ตาม แหล่งข้อมูลหลักและผู้แสดงคนสำคัญ คือบัวซอน ถนอมบุญช่างซอผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็น “แม่ครู” ซึ่ง บัวซอน มีความรู้และทักษะการแสดงตลอดจนการสืบทอดศิลปะแขนงนี้ในทุกด้าน จนได้รับการยกย่องจากกรได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติในปี พ.ศ. 2555 อันทรงเกียรติอย่างเต็มภาคภูมิ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการขับซอให้แก่โรงเรียน องค์กร สถาบันการศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป และยังคงรับงานแสดงซอแบบดั้งเดิมไปพร้อมกับงานบรรยายและงานรับเชิญไปเผยแพร่เรื่องซอล้านนา

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาแนวอัตลักษณ์ของพื้นที่ภาคเหนือในมิติอื่น ๆ เพิ่ม

เอกสารอ้างอิง (References)

กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม. (2557). **เปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ นางบัวซอน ถนอมบุญ.** กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์. (2530). **การรับข่าวสารด้านจริยธรรมจากสื่อพื้นบ้านประเภทซอของประชาชนอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Citation : Okapanom, S. & Ratana, P. (2024). Inheritance of the Sor Performing Art of Buason Thanomboon. **Journal of Local Governance and Innovation.** 8(2) : 323-340;
DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42

ณัฐฐ์วัฒน์ สุทธิโยธิน. (2556). **การสืบทอดทางวัฒนธรรม.** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http:// nattawats.blogspot.com/ 2013/04/cultural-inheritance.html. สืบค้น 15 เมษายน 2556.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒมากุล. (2539). **ความหมายและลักษณะของการเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้านและนาฏศิลป์พื้นบ้าน.** ที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภูมิภาค ครั้งที่ 5 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทับทิม เป็งมล. (2564). **กระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ดำ ในกลุ่มเด็กและเยาวชนพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนบ้านจ่าโบ่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.** มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตแม่ฮ่องสอน

วิทวัส ทิโน. (2564). **ตามรอยช่างซอล้านนาในอดีต.** กรุงเทพฯ : บริษัททริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด.

ศุภนิจ ไชยวรรณ. (2547). **กระบวนการสืบทอดเพลงซอพื้นบ้านของจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สิริกร ไชยมา. (2543). **ซอ: เพลงพื้นบ้านล้านนา ภูมิปัญญาชาวเหนือ.** แพร่ : หจก.แพร่ไทยอุตสาหการพิมพ์. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์. (2527). **คลองเจือแห่งพระเจ้ากือนา** : ม.ป.พ, ม.ป.ป

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). **หนังสือที่ระลึกเปิดศูนย์เรียนรู้ซอล้านนา บัวซอน เมืองพร้าว.** กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.

อมรา พงศาพิชญ์. (2547). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรพิน ลือพันธ์. (2544). **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมบทซอของบัวซอน เมืองพร้าว.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Citation : ศราวุฒิ โอฆะพนม และภักดีกุล รัตนา. (2567). การสืบทอดศิลปะการแสดงซอของบัวซอน ถนอมบุญ. **วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น.** 8(2) : 323-340; DOI : https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.42